

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

УДК 94 (477.8 : 4)

DOI: [https://doi.org/10.33782/eminak2019.3\(27\).311](https://doi.org/10.33782/eminak2019.3(27).311)

ТВОРЦІ СКЛА У РАННЬОМОДЕРНУ ДОБУ: МІЖ ЛІСОВИМИ ГУТАМИ ТА МІСЬКИМИ ЦЕХАМИ

Юлія Курдина

Національний університет «Львівська політехніка» (Львів, Україна)

e-mail: kurdynajulia@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4900-1672>

У статті розкрито особливості організації скляного виробництва у лісових гутах і міських цехах через персонал, який безпосередньо був задіяний у виробничому процесі. Звертається увага на чинники, які провокували конкретний поділ обов'язків та описуються окремі «під-професії» у склярській справі. Простежується зв'язок між лісовими гутниками та міськими склярами.

Ключові слова: гутник, склороб, ремісник, поділ праці, обов'язки, торгівля склом

Питання персоналу склоробної справи ранньомодерної епохи досі не було предметом окремого дослідження істориків. Деякі аспекти міського скловиробництва розкрив у своїй статті Ігор Голод¹, також поодинокі згадки про спеціалістів-гутників містяться у праці В. Рожанківського². Натомість дослідження Прикарпаття та Волині, як регіонів доволі активного розвитку склярства, дозволяє простежити специфіку функціонування персоналу у лісових гутах і міських цехах та виявити відмінності й подібності між ними. Дослідження цієї специфіки і є метою даної статті.

Склороб у гуті не був і не міг бути самостійним виробником, який робив все від початку до кінця. Адже скловаріння є складним процесом, котрий потребує виконання багатьох операцій³. Особливо, беручи до уваги той факт, що гутти розміщувались поблизу сировини, здебільшого у лісових масивах. Необхідно було заготовляти деревину та переробляти деревний попіл на поташ, окрім того потрібно було ліпити й випалювати глиняні тиглі для варіння скла тощо. Тому у гутах відбувався своєрідний поділ праці серед працюючих тут осіб. Так, за безперервним підтриманням полум'я у склоплавильній печі пильнували спеціалісти-опалювачі, яких називали шулярами⁴.

¹ Голод І. Художнє склоробство у західноукраїнських містах (до історії міського ремесла України) // Скло в Україні. Історія та сучасність: матеріали наукової конференції. Львів, 1995. С. 32-35.

² Рожанківський В. Українське художнє скло. Київ: АН УРСР, 1959. 151 с.

³ Курдина Ю. Гутництво на західноукраїнських землях у контексті розвитку європейського склярства // Вісник Прикарпатського університету. Історія. 2014. Вип. 25. С. 190.

⁴ Рожанківський В. Українське художнє скло. Київ: АН УРСР, 1959. С. 37.

Загалом же персонал гут складався з обізнаних із окремою діяльністю робітників, які взаємодіяли між собою. Фахівці, такі як видувальник, шліфувальник, маляр, золотар, закріпилися при гутах упродовж тривалого часу. Через пошуки роботи багатьма спеціалістами в Європі навіть виникла свого часу так звана «скляна робоча міграція»⁵. Завдяки таким міграціям у XVII ст. гутництво проникло і на територію Великопольщі, а вже у XVIII ст. тут у лукомському та могилянському склярських осередках діяло аж 25 скляних гут⁶.

Сировину для скломаси: кварцовий пісок, поташ і наповнювачі, змішував у гуті мішалник. За вогонь у печі відповідав згаданий вище шуляр. Також він піклувався про дотримання сталої температури впродовж окремих фаз скловарного процесу⁷. Дереворуб колов деревину та працював, здебільшого, неподалік самої гуті, що значно полегшувало процес постачання дров. Коли ліс навколо гуті був вирубаний, то рубка переміщалася до іншого місця, найчастіше вгору по течії найближчої річки, якою сплавлялися колоди.

При гуті був вугляр, який займався спаленням деревини та постачанням вугілля для кузні, яка виготовляла інструменти для склоробів. Натомість на скловара покладалося завдання готувати скляну масу. Також скловар збирав смолу (живицю) для того, щоб потім змащувати нею вагу та рухоми основу возів, які використовувались у потребах гуті. А вже безпосереднім виготовленням (видуванням) скляних виробів займався складув, що майстерно володів скляною трубкою. Найчастіше саме складува і називали гутником⁸. При більших гутах працювали окремі ковалі та гончарі⁹. Могли тут бути задіяні і «в'язальники шиб» (пакувальники), візники¹⁰ й оболонники, що одразу склили вікна на замовлення. Загалом у гутництві XVII-XVIII ст. налічувалося до 14 професій¹¹. На думку В. Рожанківського та П. Мусієнка така наявність поділу праці у склоробних майстернях дозволяє характеризувати їх як мануфактури¹².

Загальна чисельність працівників у гуті могла коливатися від однієї до одинадцяти осіб. Їх становище було схожим до становища дворової челяді. Деколи при гуті використовувалась робота панщинних підданих. Так, у другій половині XVI ст. до гуті у Небилові Калуського староства (суч. Івано-Франківська обл.) селяни постачали дрова¹³. У гуті в Тшемесні у 1581 р. працювало четверо осіб, така ж кількість робочих працювали у гутах Поворозника та Тилича на Лемківщині. Натомість у Язове персонал гуті налічував 11 осіб¹⁴.

⁵ Bernhard A. Von Waldglas zum ersten Industrieglas – 300 Jahre steirisches Glas // Presglas-Korrespondenz. 2009. № 3. S. 250.

⁶ Mucha M. Hutnictwo szkła we Wschodniej Wielkopolsce. od XVII do początku XIX wieku (autoreferat wygłoszony w trakcie obrony pracy doktorskiej, w dniu 7 grudnia 2001 r. // Folia praehistorica Poznaniensia. 2004. T. XII. S. 318.

⁷ Bernhard A. Von Waldglas zum ersten Industrieglas... S. 249.

⁸ 150 Jahre Glaswerk Schleisingen. Die Geschichte von der Entwicklung einer Glashütte zum moderner Glaswerk / red. G. Holzinger. Schleisingen: Thüringer Behälterglas, 2003. S. 5.

⁹ Рожанківський В. Українське художнє скло... С. 58.

¹⁰ Петрякова Ф. Українське гутне скло. Київ: Наукова думка, 1975. С. 19.

¹¹ Стрішенець О. Товарне виробництво і торгівля в Україні (друга половина XVII – кінець XVIII ст.: Монографія. Чернівці: «Місто», 2009. С. 65-65.

¹² Рожанківський В. Українське художнє скло... С. 38; Мусієнко П. З історії виробництва скла// Нариси з історії природознавства і техніки. 1971. Вип. XV. С. 83.

¹³ Wyrobisz A. Szkło w Polsce od XIV do XVII wieku. Kraków: Wydawnictwo polskiej akademii nauk, 1968. S. 77-78.

¹⁴ Wyrobisz A. Szkło w Polsce... S. 76

Здебільшого гутнику надавали у вільне розпорядження ліс, млин і частину землі, натомість він мав платити власнику угідь грошовий або натуральний чинш¹⁵. По суті гутник був орендарем чи управителем гуті, однак це відбувалось передусім на умовах, які були вигідні власнику¹⁶. Така практика говорить про прагнення землевласників примножити свої прибутки. Адже панський дохід формувався з чотирьох джерел: господарство (продаж збіжжя, меду, деревини тощо), промисел (попіл, поташ, продукція гуралень і гут), чинші, торгівля (власною або купленою продукцією)¹⁷. До прикладу гутник у Потеличі за люстрацією 1565-66 рр. мав лан землі, став і млин¹⁸. Але гута мала сплачувати 12 гривень чиншу та віддавати щороку 400 скляниць або й більше, якщо у цьому була потреба. Натомість гута у Панькові у 1565-66 рр. мала сплачувати 6 злотих, 12 гривень і постачала мінімум 500 скляниць; гута у Поворознику – 9 злотих, 12 гривень та 1000 шиб¹⁹. У 1661 р. шидловський староста Ян Станіславський дозволив закласти нову гуту, а гутник, який її провадив, отримав дозвіл рубати ліс, користуватися млином і пасти худобу неподалік гуті. Натомість він мав щороку сплачувати 30 злотих і віддавати 120 келишків, 130 склянок і 1000 шиб²⁰. У матеріалах архіву м. Львова є згадка про скляра, який проживав у володіннях Потоцьких у селі Пучап (суч. село Почапи на Львівщині). Скляр разом із теслею та столяром затвердили своїми підписами опис речей, які належали до філярварку, через який точилися судові суперечки. Серед різноманітних предметів з цього опису згадуються і 16 виробів зі скла²¹.

Іноді заснування гуті ставало приводом для виникнення села, оскільки склоробна справа потребувала не лише деревини, а й робочої сили. Характерною такою ситуацією була для XV-XVI ст. Прикладом може слугувати гута у Лукв'янах, при якій у першій половині XVI ст. постало сільське поселення²². Також існувала практика прикріплення мешканців села до гуті. У такому разі становище гутника було подібним до становища солтисів сіл, локалізованих на німецькому праві. Водночас гуті мали особливість, яка відрізняла їх від кузень і поташових майданів – у гуті працювали переважно панщинні піддані, тоді як для кузні та виготовлення поташу працівників наймали. Працівники гуті паралельно із склоробною справою мали ще одне джерело для існування – власні рільничі господарства та при цьому залишались залежними від землевласника²³.

Гутники не продавали свої вироби самостійно. Це було зумовлено, у першу чергу, тим, що самі гуті розміщувались у глибині лісів. Тому сюди приїжджали купці, які везли продукцію до міст. Частіше ж функцію перевізників виконували фірми. А у містах іноді були встановлені спеціальні ятки, продавати скло поза якими було заборонено. Таких яток у Кракові у XVI ст. було 15²⁴. Відомо, що до Кракова у 1593 р. прибуло 39 екіпажів зі склом, для яких використали 216 коней, а наступного року прибуло 29 екіпажів зі 127 кіньми. Ці екіпажі становило відповідно 0,2% і 0,1% від

¹⁵ Baranowski I. *Przemysł Polski w XVI wieku*. Warszawa: Wydawnictwo M. Arcta, 1919. S. 18.

¹⁶ Стрішенець О. *Товарне виробництво і торгівля...* С. 66.

¹⁷ Burszta J. *Wieś i karczma*. Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1950. S. 178.

¹⁸ Wyrobisz A. *Szkło w Polsce...* S. 67.

¹⁹ *Ibid.* S. 100-101.

²⁰ *Ibid.* S. 67-68.

²¹ Центральний державний історичний архів м. Львів (ЦДІАЛ). Ф. 149. Оп. 2. Спр. 70. Арк. 85, 93.

²² Wyrobisz A. *Szkło w Polsce...* S. 64-65.

²³ *Ibid.* S. 69-77.

²⁴ *Ibid.* S. 174-176.

загальної кількості транспортів, що прибували до Кракова²⁵.

У розпорядженні про виділення торгових місць Дрогобицьким магістратом у 1735 р. вказувалось, що склярі, а також пильники, токарі та бляхарі мають продавати свої вироби перед будинком вдови Стравської²⁶. А у Львові скляний посуд продавався у наметах, де зазвичай торгували пивом. Коли виявлялось, що міра посуду є фальшивою, усе скло з намету товкли. У Жовкві наприкінці XVII ст. велася торгівля оболонями для вікон²⁷. У другій половині XVIII ст., коли вже налагодилася спеціалізація ярмарків з продажу тих чи інших товарів, центром продажу поташу, селітри, скла та скляних виробів було містечко Хмільник²⁸. Торгували склом зазвичай купці-скупники, які доставляли товар з гут на ярмарки та торги. Так у 1647 р. луцький купець Артем Яковлев привіз на продаж аж до Курська чимало скляного посуду²⁹. У цьому ж столітті Р. Тимофеев привіз до Москви на санях скляної продукції на 40 карбованців, а І. Микитин – на 60³⁰. Приїзду іноземних купців сприяло законодавство польського уряду: за рішенням П'їотриківського сейму 1565 р. польським купцям було заборонено вивозити товари за кордон і привозити їх звідти³¹.

Важливим центром гутного склоробства було Краківське воєводство. У XVI ст. місьцеве скло було широко відомим не лише у краю, а й імпортувалось за кордон під назвою «скло краківське»³². Ця назва застосовувалася до всього скла, яке продавалось на ринку міста. А доставлялося сюди воно з гут, які діяли як в околицях, так і далеко від міста, адже Краків був головним місцем збуту продукції польських і частини українських гут. До прикладу, з гуті Єнджеювської, що за 78 км від Кракова, у 1595 р. було відправлено таку кількість скляних виробів, що мусіли використати 14 коней для їх перевезення³³.

Безпосередні контакти існували із закордонними виробниками: без венеційських келихів не міг обійтися не лише королівський, але й магнатський двір. Так перемишльський староста Ян Дройовскій придбав собі келихи через посередника-венеціанця. Крім того такі міста як Краків і Львів були ринками збуту венеційського та нюрнберзького скла³⁴.

Що ж до соціального становище міського скляра Королівства Польського та згодом Речі Посполитої, – воно було не настільки високим, як у деяких західних державах. У Золочеві в 1668 р. один із склярів був вибраний до міської управи, але такий випадок був радше винятком³⁵. Натомість у Венеції, що по праву вважалась столицею скловиробництва, ще у 1346 р. видано декрет, за яким зрівняно у шлюбі доньку скляра із патрицієм. Водночас закріплювалось покарання за розголошення таємниці техніки виготовлення скла – балакуна могла чекати навіть смертна кара. А у 1574 р.

²⁵ Ibid. S. 180.

²⁶ Гошко Ю. Промисли й торгівля в Українських Карпатах (XV-XIX ст.). Київ: Наукова думка, 1991. С. 213.

²⁷ Петрякова Ф. Українське гутне скло... С. 27.

²⁸ Стрішенець О. Товарне виробництво і торгівля... С. 213.

²⁹ Петрякова Ф. Українське гутне скло... С. 27.

³⁰ Стрішенець О. Товарне виробництво і торгівля... С. 255.

³¹ Східна торгівля Львова в другій половині XVI – першій половині XVII ст.: Збірник документів / упор. В. Г. Кривонос. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2011. С. 7.

³² Bochnak A., Buczkowski K. Rzemiosło artystyczne // Sztuka Polska czasów nowożytnych. Praca zbiorowa. Część 1. Lata 1450-1650. Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe, 1952. S. 157-158.

³³ Baranowski I. Przemysł Polski... S. 15-16.

³⁴ Wyrobisz A. Szkło w Polsce... S. 184-186.

³⁵ Ibid. S. 198.

король Франції Генріх III, перебуваючи у Венеції, надав всім склярам французьке дворянство³⁶.

На користь розвитку міського склярства паралельно з лісовим гутництвом свідчать рештки виробничого комплексу XV-XVI ст., виявленого у Львові в 2000 р. на пр. Свободи, 45. Однак роботи на пам'ятці не були проведені у повному обсязі, що заважає більш детального проаналізувати цю склоробну майстерню³⁷.

Ще одним підтвердженням існування міського склоробства є привілей Михайла Корибута Вишневецького, датований 16 жовтня 1673 р., відповідно якого до раніше виданих статей грамоти Стефана Баторія (9 травня 1585 р.), яка містила статут цеху столярів Львова, приєднано деяких подібних до них ремісників, як-от шкатульників, склярів та їхніх підмайстрів, котрі об'єднано мали займатися ремеслом, без жодних перешкод з боку муляра, різьбяр чи органіста³⁸.

Львів був одним із центрів розквіту ремісничого виробництва. Ще у 1447 р. за цехами Львова було закріплено наступні ділянки міста: Краківська брама з мурами закріплювалась за кушнірами, миловарами, бляхарями, мечниками, ткачами, шапкарями, сідлярями, пивоварами, медоварами, римарями, мулярами, токарями, могузниками; Бернардинська башта – за шевцями, гончарями, котлярами; західні мури Краківської брами – за пекарями та крамарями; Галицька брама – за ковалями, голкарями, слюсарями, кравцями, золотарями, різниками, столярами, бондарями³⁹. Враховуючи, що склярі відповідно до положень привілею були приєднані до статуту цеху столярів, то, закономірно, теж почали долучатися до оборони Галицької брами. Вважається, що періодом розквіту ремесл у Львові було XVII ст., тоді у місті працювали більше двох тисяч цехових майстрів та більше тисячі партачів. Однак і тоді склярі не мали окремого цеху. А у списках цехових майстрів за 1784 рік, з-поміж 468 майстрів згадуються лише два склярі⁴⁰.

На основі статей статуту цеху столярів (1585 р.), можна стверджувати, що склярів у спільному цеху не могло бути більше 5 осіб. При цьому кількість учнів не може перевищувати 3 осіб. Навчання в учнях для старших становило 4 роки, для молодших – до 7-ми років. Майстри та підмайстри мали щокварталу здавати до спільної скарбниці по 20 гривен для утримання священика, який служив біля цехового вівтаря та щотижня правив дві служби – за живих і за померлих. Підмайстер мав працювати від дня Св. Михайла до початку різдвяного посту з 9 години до смерку; далі – від світанку – до 23-ї години⁴¹.

Структура й організація праці у склоробних цехах відповідали загальним принципам міського ремесла. У статуті склоробного цеху Кракова від 1490 р. зазначено, що навчатися склоробному ремеслу необхідно було не менш як чотири роки. Майстерська штука включала у себе вміння виготовляти різні форми, збирати віконні

³⁶ Качалов Н. Стекло. Москва: АН СССР, 1959. С. 103-104.

³⁷ Скарби підземного Львова. Львів: НДЦ «Рятівна археологічна служба», Інститут археології НАН України, 2011. С. 9.

³⁸ Економічні привілеї міста Львова XV-XVIII ст.: привілеї та статуту ремісничих цехів і купецьких корпорацій / Упорядкував М. Капраль, наук. ред. Я. Дашкевич, Р. Шуст. Львів, 2013 [Львівські історичні пам'ятки. Т. IV]. С. 45.

³⁹ Кісь Я. Промисловість Львова в період капіталізму (XIII-XIX ст.). Львів: Вид. Львівського університету, 1968. С. 52.

⁴⁰ Ibid. С. 54-59.

⁴¹ Економічні привілеї міста Львова... С. 35-41.

рами, випалювати емальовані скляні вироби та виконувати розписи по склі⁴². У Краківському цеху потрібно було намалювати три ікони на склі: «Марія з дітьми», «Розп'яття» та «Святий Юрій». Тільки у 1587 р. штуку змінено на більш відповідне завдання для склярів – віконні оболони різних форм. Цехові склярі виготовляли як декоративні, так і ужиткові вироби, що змушувало їх володіти не лише прийомами виготовлення скляних виробів, а й їх оздобити. Тим більше, що у XVI ст. у моду ввійшло мальоване скло. Тривалий час краківські склярі, як і львівські, не мали власного цеху, а об'єднувались з малярами⁴³. До 1413 р. у краківському цеху були золотники та столярі, а остаточне відокремлення склярів і малярів відбулося власне у 1490 р. Аналогічні спільні цехи, до яких входили склярі, функціонували тривалий час у Сокалі та Новому Сончі⁴⁴.

Схожа ситуація була, до прикладу, й у Варшаві. Тут перша згадка про цех скла відноситься до 1551 р., але аж до 1760 р. склороби були в одному цеху з малярами та столярами. Для вступу в цех необхідно було володіти базовими вміннями: претендент мав намалювати на склі три ікони визначеного розміру: «Спаситель», «Погребення Господнє» та «Марія». А також потрібно було зробити три листи скла з різними узорами: лицарські вузли, серця, квадрати. Для того щоб здати майстерську штуку необхідно було виготовити 100 віконних шиб⁴⁵. Патроном варшавського цеху був Св. Лукаш. А видатки цеху вказують на те, що він не шкодував коштів на підтримку монополії, навіть повернув майстра, що втік аж через три роки⁴⁶.

У невеликих містах працювали також позацехові склороби. У 1602 р. одному із таких склярів у Стрию міська влада дозволила торгувати склом взамін на обов'язок вставляти шибки у вікна кафедрального собору⁴⁷. Краківський вітражист Миколай у 1379 р. зробив п'ять вітражів для вавельського замку⁴⁸. У Кракові за документами XV ст. згадуються 15 нецехових склярів, за іменами яких видно, що це були поляки та німці. А у Львові XVI ст. відомо 4 позацехові склярі, які були євреями. У Белзькому воєводстві у 1565-66 рр. був один скляр, зате впродовж 1602-1645 рр. було 10 склярів, з яких 5 – євреї. У Замості, Томашові, Сокалі склярів часто називали «блонярі», очевидно вони спеціалізувались на виготовленні віконних оболонок⁴⁹.

На думку А. Виробіша, міські склярі у містах не виготовляли вироби від початку до кінця, а закупували напівфабрикати у гутників. Також вони могли розмальовувати й оздоблювати вже готові вироби чи обрамляли віконне скло та складали вітражі⁵⁰. Вважаємо цю думку цілком слушною, оскільки виготовлення скломаси потребує безперервного підтримання вогню та загалом високої температури для сплавлення шихти. У міських умовах цей процес був би надто затратним через постійне постачання деревини.

Станом на 1773 р. у Королівстві Галичини та Лодомерії проживало 205 склярів: у Руському воєводстві – 108, Подільському воєводстві – 6, Белзькому – 30, Любельсь-

⁴² Голод І. Художнє склоробство... С. 34.

⁴³ Buczkowski K. Szkło, ceramika // Sztuka Polska czasów nowożytnych. Praca zbiorowa. Część 1. Lata 1450 – 1650. Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe, 1952. S. 90.

⁴⁴ Wyrobisz A. Szkło w Polsce... S. 200-201.

⁴⁵ ЦДІАЛ. Ф. 101. Оп. 1. Од. зб. 8. Арк. 9.

⁴⁶ ЦДІАЛ. Ф. 101. Оп. 1. Од. зб. 8. Арк. 10-12.

⁴⁷ Петрякова Ф. Українське гутне скло... С. 27-28.

⁴⁸ Buczkowski K. Szkło, ceramika... S. 90.

⁴⁹ Wyrobisz A. Szkło w Polsce... S. 193-196.

⁵⁰ Ibid. S. 190.

кому – 4, Сандомирському – 19 та у Краківському – 38⁵¹.

Відповідно до статистично-топографічного опису Стрийського округу за 1811 р. тут мешкало 10 склярів: 1 – у Болахові, 1 – Калуші, 1 – Долині, 1 – Сколе, 1 – Журавно, 2 – Стрию, 1 – Роздолі, 1 – Буканове⁵². Скоріш за все це були нецехові ремісники. Натомість скляна гута та шліфовня діяли неподалік від Сколе⁵³. Очевидно, мається на увазі Коростівська гута, відома шліфованими виробами. В аналогічний період у Белзі було два склярі, які працювали виключно для потреб міста⁵⁴.

Таким чином скляне виробництво кінця XV – початку XIX ст. розвивалось двома напрямками: з однієї сторони – це були лісові гути, які почали з'являтися у лісових масивах, що вирішувало питання сировини, а з іншої – це міські цехи, традиція яких походила від ремісничих майстерень Русі. Цілком очевидно, що поділ праці був і як у гутах, так й у цехах, однак про незначну вагу склярства у містах вказує той факт, що склярі не мали окремого цеху, а отже, не могли самостійно виконувати ті обов'язки, які передбачає цехова організація ремесла. Перевагу гутникам надавала безпосередня близькість джерел сировини, тому не дивно що вони мали першість у скловиробництві та забезпечували напівфабрикатом міських ремісників. Соціальне становище цих груп було дещо відмінним, з врахуванням тодішніх особливостей сільського та міського життя. Однак ні гутники, ні міські ремісники на українських землях не мали такого привілейованого становища як їх італійські колеги.

REFERENCES

- Baranovski, I.** (1919). *Pshemysl Polski v 16 vieku* [Polish crafts in the 16th century]. Varshava: Vydavnistvo M. Arkta [in Polish].
- Bernhard, A.** (2009). *Fon Valdglas tsum ersten industrieglias – 300 yare shtajrishes glias* [From forest glass to the first industry – 300 years of Styria glass]. *Presglas-korespondents*, 3, 243-258. Retrived from: <http://www.pressglas-korrespondenz.de/aktuelles/pdf/pk-2009-3w-bernhard-steirisches-glas-2009.pdf>. [in German].
- Bushta, J.** (1950). *Vies i karchma* [The village and the tavern]. Varshava: Lyudova spoldzelynia vydavnicna [in Polish].
- Boxnak, A. & Buchkovski, K.** (1952). *Remioslo artystyczne* [Artistic craft]. In *Shtuka polska chasov novozhytnikh. Pratsa zborova. Cheshch 1. Liata 1450-1650* (pp. 152-158). Varshava: Panstovve vydavnicztvo naukovе [in Polish].
- Buchkovski, K.** (1952). *Shklo, keramika*. [Glass, ceramics]. In *Shtuka polska chasov novozhytnikh. Pratsa zborova. Cheshch 1. Liata 1450-1650* (pp. 89-90). Varshava: Panstovve vydavnicztvo naukovе [in Polish].
- Holod, I.** (1995). *Khudozhnie sklorobstvo u zakhidnoukrainskykh mistakh* (Do istorii miskoho remesla Ukrainy) [Art Glassmaking in the Cities of Western Ukraine (Before the History of Urban Craft of Ukraine)]. In *Sklo v Ukraini. Istoriia ta suchasnist: materialy naukovoi konferentsii* (pp. 32-35). Lviv [in Ukrainian].
- Holzinger, G.** (Ed.) (2003). *150 Yare Gliasverk Shliaizinnen. Di Geshikhte fon der Entviklung ainer Gliashutte tsum moderner Gliasverk* [150 years of a glass manufacturing plant in Schleusingen. History from creation to a modern glasswork]. Shliaisiner: Tiuryner Behelterglas [in German].
- Hoshko, Yu.** (1991). *Promysly y torhivlia v Ukrainskykh Karpatakh (XV-XIX st.)* [Crafts and trade in the Ukrainian Carpathians (15th – 19th centuries)]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Karpynets, I.** (2003). *Belz i Belzchyna pid Avstriiei (1772-1918)* [Belz and Belzchyna under Austria, 1772-1918]. Lviv: Evrosvit [in Ukrainian].
- Kachalov, N.** (1959). *Steklo* [Glass]. Moskva: AN SSSR [in Russian].

⁵¹ Ślusarek K. *Konskrypcyjny spis ludności z 1773 roku // Studia Historyczne*. 2004. R. XLVII, Z. 3-4 (187-188). S. 389.

⁵² ЦДІАЛ. Ф. 146. Оп. 4. Од. зб. 170. Арк. 24.

⁵³ ЦДІАЛ. Ф. 146. Оп. 4. Од. зб. 170. Арк. 27.

⁵⁴ Карпинець І. *Белз і Белзчина під Австрією (1772-1918)*. Львів: Євровіт, 2003. С. 39.

- Kis, Ya.** (1968). *Promyslovisť Lvova v period kapitalizmu (XIII-XIX st.)* [Industry of Lviv in the age of capitalism]. Lviv: Vyd. Lvivskogo universytetu [in Ukrainian].
- Kurdyna, Yu.** (2014). Hutnytstvo na zachidnoukrainskykh zemliakh u konteksti rozvytku yevropeiskoho skliarstva [Glasswork in Western Ukraine in Context of European Glass Production]. *Visnyk Prykarpatskogo universytetu. Istorii*, 25, 188-194 [in Ukrainian].
- Mukha, M.** (2004). Hutnytstvo shkla ve Vskhodnii Velkopolskhi od XVII do pochatku XIX vieku (avtoreferat vyhloshonyi v traksie obrony pratsy doktorskei, dnia 7 hrudnia 2001 roku) [Hutta production of glass in Eastern Great Poland from 17 to early 19th century (Abstract of thesis for the degree of doctor of sciences, 7th December 2001)]. *Foliya prahistoriya Poznanensya*, 13, 317-322 [in Polish].
- Musienko, P.** (1971). Z istorii vyrobnytstva skla na Ukraini [From the history of glass production in Ukraine]. *Narysy z istorii pryrodoznavstva i tekhniki*, XV, 83-88 [in Ukrainian].
- Petriakova, F.** (1975). Ukrainske gutne sklo [Ukrainian hutta-glass]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Rozhankivskyyi, V.** (1959). *Ukrainske khudozhnie sklo* [Ukrainian art-glass]. Kyiv: AN URSSR [in Ukrainian].
- Skarby pidzernogo Lvova** (2011). [Treasures of underground Lviv]. Lviv: NDCz «Riativna arheologichna sluzhba», Instytut arheologii NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Shliusarek, K.** (2004). Kونسkryptsiinyi spis liudnosti z 1773 roku [Population census for 1773]. *Studia Historyczne*, R. XLVII, Z. 3-4 (187-188), 385-393 [in Polish].
- Strishenets, O.** (2009). *Tovarne vyrobnytstvo i torhivlia v Ukraini (druha polovyna XVII – kinets XVIII st.* [Commodity production and trade in Ukraine (the second half of the 17th – the late 18th centuries)]. Chernivci: «Misto» [in Ukrainian].
- Vyrobish, A.** (1968). *Shklo v Polshhe od 14 do 18 viku* [Glass in Poland from 14 to 17th century]. Vroslav-Varshava-Krakiv: Polska akademiya nauk [in Polish].

Yuliia Kurdyna

(Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4900-1672>

Glassmakers in Early Modern Times: between the Forest Hutas and Urban Workshops

The peculiarities of the organization of glass production in forest hutas and urban workshops through the staff directly involved in the production process are disclosed in the paper. The study is based primarily on the materials of Prykarpattia and Volhynia areas, along with adjacent Polish lands, as it was there that the glassmaking was actively developing during the studied historical period. Two types of glassmakers are considered: forest hutas workers and urban artisans. Attention is paid to the peculiarities of their production centers functioning, and the factors that caused a specific division of duties and describe certain «specializations of labor» in glassmaking are analyzed. Thus, in the forest hutas worked a glassblower, a glassmaker, a mixer, a charcoal burner, a shular (the man responsible for the fire in the furnace), a woodcutter, an obolonmaker (maker of window glass), a blacksmith and others. What products the huta would make and what it would be able to sell depended on the conscientious work of each of them. At the same time, all huta workers depended on the owner of the land on which the forest huta was located.

On the contrary, the urban glassmakers worked in accordance with the guild's statutes. During the studied period, there were quite a few urban glassmakers. This fact was naturally determined because huta glassmakers had a significant advantage – the proximity to the sources of raw materials. This allows asserting that huta glassmakers could supply the semi-finished product (pieces of glass mass) to glassmaking workshops because stocking a 24-hour fire in the furnace was too costly.

Keywords: huta worker, glassmaker, artisan, division of labor, duties, glass trade